

УДК 711.1

Абрамюк І.Г.,
Луцький національний технічний університет**ФОРМУВАННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ МІСТА ІЗ ВРАХУВАННЯМ
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ СОЦІАЛІЗМУ**

У статті на основі картографічних матеріалів висвітлено головні напрямки містобудівельного розвитку Луцька протягом 1939 – 1990-тих років. Визначено вплив ідеологічних доктрин соціалізму на благоустрій житлового середовища міста, загальну композицію житлових районів та кварталів.

Важливий поворот у політичній історії Луцька, який відбувся у 1939 році, докорінно змінив концепції розвитку усіх сфер міської життєдіяльності. Включення західних територій до складу Радянського Союзу зумовило початок перебудови народного господарства та промисловості із індивідуального на усупільнене, що відобразилось на формуванні планувальної схеми міста. Ці процеси розвою призупинила Вітчизняна війна та окупація Луцька фашистськими військами.

Міський економічний, суспільний, культурний розвиток обраного періоду детально охарактеризовано дослідниками та науковцями у збірнику “Історія міст і сіл Української РСР”, а також у фундаментальних працях Дьоміна М.М., Єжова В.І., Дахно В.П., Кілессо С.С., Габреля М.М. Засади формування міського середовища та роль у ньому суб’єкта життєдіяльності, тобто людини розглядали Іконніков А.В., Варган С., Меєрович М.

В останні роки війни, після вигнання окупантів (1944 – 1945 рр.), пріоритетними завданнями міської влади та населення були: відбудова та впорядкування зруйнованого міста, відродження житлового фонду, комунікацій, налагодження роботи промислових підприємств. У першу повоєнну п’ятирічку проводились заходи із розвитку енергетики, транспорту, виробництва предметів першої необхідності, налагодження системи побутових і комунальних послуг. В умовах постійного активного приросту міського населення, який значно перевищував динаміку відбудови та зведення житла постала проблема нестачі житлової площі. Її збільшення здійснювалося у двох напрямках: державне та індивідуальне будівництво за рахунок державного кредиту. До 1950-го року державний житловий фонд досягнув 264,5м² [1]. Інновацією у розплануванні міських територій стала концепція соціального розселення, яка передбачала обов’язкову наявність військових підрозділів у містах для здійснення примусового управління процесами діяльності населення, формування промислових зон із прикріпленими до них великих мас

людських ресурсів [2]. Згідно концепції раціональне розміщення міської промисловості забезпечувало економію суспільної праці, транспортних та часових витрат [3]. Розрахунок необхідних територіальних ресурсів, які б забезпечували ефективний розвиток як міста в цілому, так і об'єктів промисловості, здійснювався на основі уточнення економічних народногосподарських перспектив та демографічного прогнозу [4]. Для зведення значної кількості запланованих житлових та адміністративних будівель, промислових споруд, культурно-просвітніх закладів виникла необхідність у створенні нового генерального плану міста, який відповідатиме специфіці функціонування командно-адміністративної системи.

У 1952 році Українським державним інститутом проектування міст ДІПРОМІСТ був запроектований генеральний план Луцька (арх. М. Самбуров). Розроблена концепція генплану розпочала новий етап у містобудівній історії Луцька, який в довоєнний період не мав такого чіткого районування та прямолінійної композиції кварталів. Згідно плану розвитку та реконструкції основний акцент було зроблено на формуванні центру міста та нової головної вулиці – Леніна (сьогодні проспект Волі), розширенні міських границь, розвитку житлового та промислового будівництва, а також створенні залізничного вузла.

Домінантою архітектурної композиції генерального плану стала магістраль, яка проходила через приєднані приміські території, змістивши таким чином, загальноміський центр. Підтримуючи традицію соціалістичного містобудування, вздовж нової головної магістралі (сьогодні проспект Волі), передбачалося спорудження ряду житлових та адміністративних будинків із використанням неокласичних рис. При проектуванні вулиці акцент зроблено на Центральній площі, домінантою якої є адміністративна споруда обласного комітету комуністичної партії (сьогодні – головний корпус ВНУ ім. Лесі Українки). Разом з тим, генеральний план не передбачав трансформацій історично сформованого середовища. Збереженню підлягало історично сформоване ядро міста, а також центральний парк, що розміщувався на сучасній Театральній площі. Відбулась поступова забудова адміністративними та громадськими спорудами територій навколо парку: будинок культури, готель “Україна”, центральний універсальний магазин. Але незважаючи, на активне освоєння навколишніх територій, план та розбивка парку залишилися збереженими ще із часів II Речі Посполитої.

Проектом передбачалось не тільки упорядкування центральної частини міста, а також зміни торкнулись приєданого села Дворець (сьогодні Київський майдан), домінантою якого став кінотеатр “Комсомолец”. Згідно рішень генплану частину вул. Рівненської забудували 5-ти поверховими житловими

будівлями 438-ї серії. Будинками цієї ж серії забудований основні міські магістралі (пр. Перемоги, пр. Грушевського, пр. Волі та інші другорядні вулиці).

Одним із поставлених завдань нового генерального плану міста було впорядкування району Красного (вулиці: Ковельська та перехрестя вулиць Львівської і Володимирської). Створення кварталу зумовлювалось активним приростом населення: лише протягом 1950 – 1955 рр. передбачалось збільшення чисельності робітників та службовців до 15 тис. чол. Планування району пропонувалось виконати лінійним із чітким поділом на квартали [5]. Більшу частину територій району було відведено під індивідуальне будівництво, а також передбачалось зведення поверхових серійних будівель. Район повинен був забезпечити житлом велику кількість працівників Луцького спиртогорілчаного комбінату (який був заснований ще у 1946 році) та приладобудівного заводу.

Не менш важливим завданням генплану став розвиток міста на схід. Приєднання приміських територій вздовж вулиць Рівненської та Дубнівської, а також вздовж дороги на Львів на півдні, сприяли активному розширенню приватної садибної забудови. Прийоми формування житлових масивів індивідуальної забудови зазвичай залежали від особливостей місцевого рельєфу.

Подальші зміни в типовому проектуванні, нарощування масштабів та темпів індустріалізації житлового домобудівництва спровокували розширення міських границь. У загальному розвитку радянського містобудівництва наступив період створення великих житлових масивів на нових неосвоєних територіях, особливістю яких стало включення до композиції набору закладів обслуговування проживаючого тут населення [6]. Згідно вимог радянського містобудування, формування житлового району повинно було забезпечувати вільний доступ до місць праці, ефективний відпочинок населення та його культурний розвиток, які поєднувалися б із житлом. Для створення сприятливих умов життя населення при проектуванні житлових районів архітекторами та планувальниками обов'язково виконувалось чітке зонування території. Середовище соціалістичного міста повинне було забезпечувати тісний зв'язок між індивідуумом та суспільством, задовольняти естетичні, духовні потреби людей, підказувати певну форму поведінки, сприяти вихованню нової радянської людини із становленням ціннісної системи орієнтованої на комуністичні ідеї [7].

У 70-тих роках ХХ ст. виникла необхідність у розширенні територій Луцька, збільшенні житлового фонду, благоустрою міста. Головним чинником містобудівельних змін став активний приріст населення (з 50 тис. чол. збільшилась до 200 тис. чол.) та розвитком промисловості. Відбулася масштабна реконструкція та розширення існуючих підприємств, а також створення нових із потужною матеріально-технічною базою. Необхідність вирішення житлової проблеми призвела до розширення міських границь. У 1976 році командою архітекторів, геодезистів, планувальників львівської філії ДПРОМІСТ УРСР був розроблений другий генеральний план Луцька (арх. Н. Трегуб, Н. Сивенька). Відповідно до нового генплану основними напрямками розширення міської території стали північний схід та схід. На цих територіях запроєктовано житлові райони (приватного та державного будівництва), промислові вузли, зони комунального господарства, нові транспортні магістралі, розв'язки, мости та окружна дорога поза міською границею. Також до міських меж пропонувалось приєднати 11 навколишніх сіл (Красне, Черчиці, Теремно і т.д.). Крім того, пропонувалось впорядкувати існуючі квартали та центр міста.

Рис. 1. Другий генеральний план Луцька 1976 р.
(арх. Н. Трегуб, Н.Сивенька)

1987 року працівниками львівського філіалу ДПРОМІСТ УРСР був розроблений проект детального планування Завокзального району міста Луцька (арх. П.І. Крупа, Р.П. Андрусин). Відповідно до концепції проекту район був

розділений на вісім мікрорайонів, кожен з яких мав свою внутрішню інфраструктуру. Планування кварталів району виконане у традиціях радянського будівництва із чітко організованою просторовою композицією. Основою структури нових мікрорайонів є пішохідні дороги, на яких розміщені громадські споруди (школи, дошкільні заклади, будинки культури, спортивні комплекси). Для комфортного сполучення відстань між цими комплексами та найвіддаленішими житловими будинками не повинна перевищувати одного кілометра [8]. На території району проектом передбачалось створення поліклініки, шкіл, дитячих дошкільних закладів, палацу урочистих подій, магазинів, готель, будинок культури, автовокзал, ринок, спортивні комплекси. Проблему житлового фонду заплановано вирішити шляхом забудови мікрорайонів п'ятиповерховими будівлями 87 та 67 серій, дев'ятиповерховими будинками 87 та 94 серій, житловими спорудами підвищеної поверховості (15 поверхів) та дев'ятиповерховим гуртожитком на 608 місць. При забудові кварталів перевага надавалася вільному плануванню територій, із композиційним поєднанням типових секцій різної поверховості та форми. Для урізноманітнення виразності внутрішнього простору мікрорайонів, архітектори запропонували використовувати не тільки рядову забудову, а також кутові, блоковані секції хрестоподібні будинки, будівлі-вставки та будинки баштового типу. Окреме місце у формуванні композиції мікрорайонів надавалось елементам наочної агітації, пам'ятникам та скульптурам, які відображали силу та правильне спрямування соціалістичної думки.

Висновки

Таким чином, першим генеральним планом повоєнних років розрахованим на 25 років, передбачалось створення принципово нових архітектурних ансамблів, ефективне облаштування зон відпочинку населення, поліпшення комунального господарства, розвиток промислових підприємств та утворення нових мікрорайонів міста із регулярним розплануванням кварталів, що відповідало вимогам ідеї формування соціалістичного міста. Місто розглядалось як величезна різнопланова система із набором складних промислових, житлових і громадських комплексів. Концепція другого генерального плану пропонувала розширення міських територій та створення великих житлових масивів із загальним благоустроєм, розвинутою інфраструктурою та ефективною сіткою внутрішніх і зовнішніх магістралей. Таким чином, Містобудівне вирішення Луцька 1939 – 1990 рр. повністю відповідало вимогам радянської ідеологічної програми до планування та забудови міст. В основу якої було покладено поєднання функцій навколишнього простору та життєдіяльності людини, як суб'єкта середовища.

Література

1. Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область. К.: Головна редакція української радянської енциклопедії АН УРСР, 1970. – с. 77.
2. Меерович М. “Новый человек” в советском мегапроекте/ Меерович М. -
3. Варган С. Советская архитектура: стандартный монументализм//www. Luxurynet.ru/architecture/1943.html
4. Габрель М.М. До проблеми вдосконалення методологічних основ оновлення генеральних планів міст/ Габрель М.М. – (Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічний збірник. В.13) – К.: КНУБА, 2006. – 220 с.
5. Архитектура советской Украины. М.: Стройиздат, 1987. – с. 165.
6. Архитектура Украины на современном этапе / ЄжовВ.И., Дахно В.П., Килессо С.К. К.: “Будивельник”, 1984. – с. 18, 20.
7. Иконников А.В. Формирование городской среды/ Иконников А.В. М.: “Знание”, 1973. – с. 5, 30.
8. Дьомін М.М., Наймарк І.Й., Фомін І.О. Містобудівництво в Українській РСР у семиріччі (1959 – 1965)/Дьомін М.М. К.: Держ. в-во літератури з будівництва і архітектури УРСР, 1961. – с. 21.

Аннотація

В статті на базі картографічних матеріалів приведені головні напрямлення градостроительного розвитку Луцька на протязі 1939 – 1990-х років. Определено влияние идеологических доктрин социализма на благоустройство жилой среды города, общую композицию жилых районов и кварталов.

Annotation

There is forming of general layout of city recognition social and political ideology of socialism. In the article on the basis of cartographic materials main directions of town development of Lutsk are reflected during 1939 - 1990 years. Influence of ideological doctrines of socialism is certain on equipping with modern amenities of housing environment of city, general composition of housing districts and quarters.